

היבטים של ידע ותפיסה בקשרי הגומלין שבין הספריות הציבוריות בישראל לבין הארגונים הספרניים המעורבים בעבודתן בסביבה של שינויים / אלון לאה

תקציר

הספריות הציבוריות והארגונים הספרניים, המעורבים בחייהן, מתקיימים בסביבה של שינויים כלכליים, ארגוניים, טכנולוגיים וחברתיים תכופים ומתמידים, סביבה בה הקיום תוך השתנות והתקדמות הוא כורח השרדותי. הארגונים הספרניים המעורבים בחיי הספריות הציבוריות בישראל הם: המחלקה לספריות במשרד המדע התרבות והספורט, המועצה לספריות ציבוריות, מרכז ההדרכה לספריות בישראל ואס"י – אסמ"י, ארגון הספרנים והמידענים בישראל. ארגונים אלה מטרתם לקבוע מדיניות, לפקח, לתקצב, לתת תמיכה מקצועית, ולהעניק שירותים לספריות ולספרנים. לגופים אלה מקום עקרוני בעולמן של הספריות הציבוריות מעצם הגדרת תפקידיהם, השפעתם על הספריות והספרנים, השפעתם על מיצוב הספריות והמקצוע, ותפיסת תפקידם כמובילי שינוי וקידמה. הספריות הציבוריות והגופים הספרניים מקיימים מערכות של קשרי גומלין לתועלתם ההדדית. מחקר זה מבקש לבדוק ולהבין את קשרי הגומלין הללו. הבנת קשרי הגומלין עשויה לספק הסברים בנוגע לתפקוד וליכולת ההישרדות בסביבה משתנה, הן של הספריות והן של הגופים הספרניים. המחקר בודק את הידע שיש לספרנים אודות הארגונים הספרניים, ואת האופן בו תופסים הספרנים ומנהלי הספריות את הארגונים הללו, כהיבטים מרכזיים של יחסי הגומלין בין הספריות לגופים הספרניים.

מטרת העבודה ללבן את תמונת יחסי הגומלין שבין הספריות הציבוריות לגופים הספרניים, לזהות ולבדוק גורמים העשויים לסייע בקשרי הגומלין, על מנת לסמנם כגורמים שניתן להיעזר בהם לשכלול יכולת התפקוד וההישרדות של הספריות והארגונים הספרניים. במקביל ברצונו לסמן את הגורמים הפוגמים ביחסי הגומלין כדי להכירם ולדעת כיצד ניתן לנטרל או למנוע אותם. לשם כך, בדקנו עד כמה מכירה הספרייה הציבורית, את הסביבה הארגונית, עד כמה היא מודעת לארגונים ספרניים רלוונטיים בסביבתה המוסדית, למדיניות שלהם, לדרישות שלהם וליכולתם לסייע. נבדקו הידע והתפיסה של מנהלי ספריות וספרנים לגבי הגופים הספרניים, נבדק תפקידם של הגופים הללו כמקדמי שינויים בספריות הציבוריות. עוד בדקנו האם הידע והתפיסה של הספרנים ומנהלי הספריות השתנו, בהשוואה לידע ולתפיסה שנמצאו לפני כעשור. יחסיהן של הספריות הציבוריות עם הגופים הספרניים נבדקו במסגרת תיאוריות, המאפשרות לבחון את קשרי הגומלין, בין הארגונים המפקחים, המקצועיים ונותני השירות, לבין הספריות. במסגרת התיאורטית נכללו הגישות: ארגונים כמערכת חברתית פתוחה, התיאוריה המוסדית ומתודת הארגון הלומד, שבכוחן להסביר אינטראקציות בסביבה הארגונית, ויכולת הסתגלות והישרדות של ארגונים בסביבתם.

השערות המחקר

1. קיימים הבדלים בין הסטאטוסים התעסוקתיים (ספרנים ומנהלי ספריות) בידע ובתפיסה את הגופים הספרניים. רמת הידע של המנהלים תהיה גבוהה מזו של הספרנים.

2. התפיסה את הגופים הספרניים קשורה לידע, ולסטאטוס תעסוקתי.
3. התפיסה את הגופים הספרניים קשורה לדרגת מעורבותם בתהליכי השינויים בספריות.
4. רמת הידע והתפיסה של הספרנים ומנהלי הספריות באשר לגופים הספרניים כיום, גבוהה מזו שהייתה לפני עשור.

שאלות המחקר

בנוסף להשערות נשאלו שאלות מחקר, שנושאייהן חופפים ומשיקים לנושאי השערות המחקר. אלה יוצקות תוכן לממצאים הכמותיים של ההשערות.

1. מה ידוע לספרנים ולמנהלי הספריות אודות הגופים הספרניים?
2. כיצד תופסים, ומה חושבים ספרנים ומנהלי ספריות ציבוריות על הגופים הספרניים הנדונים?
3. האם, מי מהארגונים הספרניים נתפס כמשפיע או מוביל שינויים בספריות? באם כן, כיצד?
4. מהו האופן בו מתנהל הקשר בין הספרנים ומנהלי הספריות לגופים הספרניים. מהו כיוון התקשורת. מי מהגורמים הוא היוזם והפעיל בתהליך התקשורת.

שיטה

המחקר עשה שימוש בשיטה הכמותית ובשיטה האיכותנית. את המתודה הכמותית שימש סקר שנעשה באמצעות שאלון מקוון. את המתודה האיכותנית שימשו ראיונות עומק. התפיסה הכמותית היתה בהיקפה הדומיננטית מבין שתי השיטות. הנתונים הכמותיים נותחו באמצעות מבחנים סטטיסטיים, תוך שימוש בתוכנה הסטטיסטית SPSS. הראיונות האיכותניים נבחנו על פי המתודה האיכותנית, ניתוח תוכן של הראיונות.

בספריות הציבוריות בארץ היו, לפני נתוני 2007, 1,111 עובדים בעלי הכשרה ספרנית מקצועית (תכנית אסטרטגית ספריות ציבוריות בישראל, 2009). אלה היו את אוכלוסיית המחקר, ואליהם הופנה השאלון המקוון. על השאלון השיבו 168 נבדקים, בהם 112 ספרנים ו-56 מנהלי ספריות, שהיו כ-15% מכלל אוכלוסיית המחקר. בחלקו האיכותני של המחקר נכללו 4 מנהלי ספריות, ו-12 ספרנים (11 ספרניות וספרן אחד). האוכלוסייה הנחקרת נחלקה לשני סטאטוסים תעסוקתיים, ספרנים ומנהלי ספריות.

ממצאים עיקריים

הממצאים מלמדים על פערי ידע, בין מנהלים לספרנים, לגבי הגופים הספרניים. רמת הידע של מנהלי הספריות נמצאה גבוהה מזו של הספרנים. נמצא ידע דיפרנציאלי בקרב הנבדקים לגבי הגופים הספרניים. לגבי המחלקה לספריות ולגבי מרכז ההדרכה לספריות נמצאו רמות ידע גבוהות. לגבי ארגון הספרנים והמידענים והמועצה לספריות ציבוריות נמצאו רמות ידע נמוכות. עיקרו של הידע לגבי המחלקה לספריות, קשור לתפקידיה כממונה על התקציב הממשלתי לספריות הציבוריות וכמפקחת עליהן. הידע אודות מרכז ההדרכה מתייחס ברובו למרכז, כגוף העוסק בהדרכה מקצועית, השתלמויות וכנסים. הידע בנוגע לארגון הספרנים והמידענים ממוקד בתפקידו של הארגון, כמי שאמון על תנאי השכר והעבודה של הספרנים. ידע באשר למועצה לספריות נמצא בקרב מיעוט ממנהלי הספריות. הספרנים חסרים ידע באשר למועצה, ורובם אינם יודעים על קיומה.

מן הממצאים עולה, כי תפיסתם של מנהלי הספריות והספרנים את המחלקה לספריות ואת מרכז ההדרכה לספריות, גבוהה. גופים אלה נתפסו כארגונים מרכזיים, בעלי משמעות והשפעה על הספריות, וכגופים מעורבים בתהליכי השינויים בספריות. התפיסה את ארגון הספרנים והמידענים ואת המועצה לספריות, נמצאה נמוכה. ארגון הספרנים והמידענים בישראל נתפס כגוף חלש, חסר השפעה, שאינו תורם לחיי הספרנים והספריות הציבוריות. לתפיסה את המועצה לספריות לא ניתן להתייחס בשל העדר ידע בקרב הנבדקים. פער בתפיסה בין מנהלים לספרנים, נמצא לגבי המחלקה לספריות ולגבי מרכז ההדרכה לספריות. ההבדלים בתפיסה את הגופים הספרניים נמצאו תלויי ידע. עוד נמצא, קשר חיובי ומובהק בין הערכת מעורבות הגופים הספרניים בשינויים בספריות, לבין תפיסת הספרנים והמנהלים את הגופים הללו.

נמצאה מגמה של עליה ברמת הידע אודות הגופים הספרניים בעשור האחרון. בעניין זה נמצאה מובהקות רק לגבי המחלקה לספריות. תפיסת מנהלי הספריות והספרנים את הגופים הספרניים כיום, נמצאה גבוהה, מתפיסתם את הגופים הללו לפני עשור.

עיקר המסקנות

1. קיים צורך בשיפור הלמידה הארגונית בספריות. הידע, באשר לגופים הספרניים, מהווה משאב עקרוני בהסתגלות לסביבה. ככל שיש יותר ידע, ההסתגלות ויכולת ההישרדות של הספרייה יהיו גבוהים יותר. לפיכך, חשוב לצמצם את פערי הידע ולהטמיע למידה ארגונית בספריות.
2. נדרשת מודעות תמידית לקשרי הגומלין בין הספריות לגופים הספרניים. מודעות זו קריטית במקרים בהם יחסי הגומלין לוקים בחסר, שכן יעילותם של קשרי הגומלין חיונית, בה במידה לספריות ולגופים הספרניים, למניעת שקיעה ארגונית ואובדן כושר חיות.
3. הפסיביות בקשרי הספריות עם הגופים הספרניים, מלמדת על הצורך בשינוי תודעתי בקרב אנשי המקצוע. גישה אקטיבית ויוזמת, בקשר שבין הספריות לגופים הספרניים, עשויה להועיל למערך האינטראקציות בשדה הארגוני.
4. תופעה של זיהוי והאחדה, בין המחלקה לספריות למרכז ההדרכה לספריות, מטשטשת את הבידול בין שני הארגונים. התופעה מעלה את הסוגיה, עד כמה מעוניינים ארגונים אלה בבידול.
5. בהסתכלות כוללת, הספריות הציבוריות נמצאות בתקופה של פריחה בהיבטים של תקצוב, תפקוד, היקף פעילות, וסוגי פעילות. פריחה זו הוזנה במשאבים שסופקו והועברו על ידי המחלקה לספריות ומרכז ההדרכה, והניבה תפוקות של פעילות צומחת בהיקפיה ובסוגיה.

המחקר בארץ לא עסק באינטראקציה שבין הספריות הציבוריות לארגונים הספרניים. עבודה זו עשויה לתרום בהיותה נדבך, המשרטט תמונה של מערכת יחסי הגומלין בין הספריות לבין הגופים הספרניים בארץ. המידע על האופן בו הם נתפסים בעיני השטח ומה ציפיות השטח מהם, הוא בעל חשיבות עבור הארגונים, שהרי הם שואפים להשפעה מיטבית ואפקטיבית על המתרחש בשטח. המחקר עשוי להוות משוב אופציונאלי לגופים הספרניים על אופן פעולתם ועל

מקומם בשדה המקצועי. הגופים הספרניים והספריות הציבוריות יוכלו להסיק באשר להתנהלותם כארגונים בסביבתם המוסדית.

מספר מיון בספריה:

E027.4 אלו.הב תשע"ב

מספר מערכת בספריה:

001228664